

Julius Tomin:

Platonova obrana idejí v dialogu *Parmenides*

V dialogu *Parmenides* Platon nechává Parmenida vznášet vůči idejím námitky, které Aristoteles ve své *Metafyzice* uvádí jako námitky ideje vyvracející. Tato skutečnost vedla mnohé platonské badatele k domněnku, že Platon dialogem *Parmenides* opouští teorii idejí, kterou přednesl ve svém *Faidru*, *Faidonu*, *Symposiu* a *Ústavě*. Pokusím se naopak ukázat, že Platon koncipoval *Parmenida* jako obranu své teorie idejí.

František Novotný v 'Úvodu' ke svému překladu tohoto dialogu píše: 'Filosofický obsah je v dialogu *Parmenides* vložen do rozmluvy elejských filosofů Parmenida a Zenona jednak se Sokratem, jednak s Aristotelem, soujmenovcem velikého žáka Platonova. Ona rozmluva je podána jako v některých jiných spisech Platonových, zejména v *Symposiu*, nepřímou. Vypravuje ji Kefalos z Klazomen – komu a kdy není naznačeno – jak ji slyšel vypravovat od Antifonta, jenž ji zase znal z vypravování Pythodorova, jako svědka a posluchače; mezi rozmluvou elejských filosofů a Antifontovým vypravováním uplynulo mnoho let. Všim tím je ta rozmluva ve spise Platonově odpoutána od fiktivní rozmluvy historické a představena jako nadčasový myšlenkový děj.'ⁱ

Podobně se na tento dialog dívali, pokud vím, všichni platonští badatelé; uvedu aspoň R. E. Allena: '*Parmenides* je vypravován Kefalem z Klazomen, který to slyšel od Platonova nevlastního bratra Antifonta, který to opět slyšel od Pythodora, Zenonova žáka, který byl původní rozmluvě přítomen ... tato struktura je koncipována tak, aby vyvolala vědomí vzdálenosti od té rozmluvy ... rozmluva, kterou tu Platon přednáší je fikcí, která se nemohla ve skutečnosti odehrát ... Cornfordův argument je tu rozhodující sám o sobě: „Předpokládat, že cokoli, jakkoli vzdáleně se podobající rozmluvě v tomto dialogu, se mohlo ve skutečnosti odehrát, by učinilo nesmyslnými celé dějiny filozofie pátého a čtvrtého století.“'ⁱⁱ

Všichni tito badatelé opomíjejí to, co je v úvodní pasáži k dialogu to podstatné. Kefalos otevírá dialog slovy: 'Když jsme přišli z domu z Klazomen do Athén, potkali jsme na náměstí Adeimanta a Glaukona.'ⁱⁱⁱ Adeimantos a Glaukon byli Platonovi bratři, kteří jsou Sokratovými partnery v Platonově *Ústavě*. K *Ústavě*, v jejímž centru stojí filozofovo nahlížení idejí, tu tedy Platon obrací zrak čtenáře hned v první větě *Parmenida*. Význam tohoto poukazu se ukáže, až když Parmenides bude uzavírat kritické námitky, které vznesl proti teorii idejí přednesenou Sokratem.

Kefalos Adeimantovi sděluje, že s přáteli, kteří se zajímají o filozofii, přišli za ním, aby jim umožnil setkání s jeho nevlastním bratrem Antifontem, protože 'slyšeli, že se tento Antifon mnoho stýkal s jakýmsi Pythodorem, žákem Zenonovým, a že umí nazpaměť rozmluvu, kterou kdysi vespolek měli Sokrates a Zenon a Parmenides, neboť ji mnohokrát slyšel od Pythodora.'^{iv} Adeimantos odpovídá: 'To máš pravdu (*Alêthê legeis*) ... jako mladíček (*meirakion gar ôn*) se v ní totiž velmi dobře procvičil (*autous eu mala diemeletêsen*), kdežto nyní se po příkladě svého děda a soujmenovce většinou věnuje koním.'^v (126b8-c8). Za pravdivost toho, že se rozhovor mezi Sokratem, Zenonem a Parmenidem skutečně odehrál, tu tedy ručí Platonův bratr Adeimantos. Tu stojí za pozornost, že Adeimantos je jedním z těch, na koho se Sokrates ve své *Obraně* odvolává, aby dosvědčil, zda jeho bratra Platona svou filozofii zkazil (*Obrana Sokrata*, 34a1). Tím, že nechává Adeimanta vzpomenout, že Antifon se jako mladíček pilně procvičoval v té debatě, kterou spolu měli Sokrates, Zenon a Parmenides, Platon jasně naznačuje, že on sám o té debatě dobře věděl; Antifon, jeho nevlastní bratr, byl z nich nejmladší. Význam této skutečnosti se plně ukáže, až když Parmenides bude vznášet proti Sokratově teorii idejí námitky, na které mladíček Sokrates nedokáže odpovědět. Platon byl s námitkami proti idejím obeznámen od mládí, veškeré námitky proti idejím však byly vůči jeho

nahlédnutí idejí zcela irelevantní. A ještě jedné věci je tu třeba věnovat náležitou pozornost. Adeimantova poznámka, že se Antifon jako mladíček pilně učil rozmluvě, kterou tu bude přednášet, že se však nyní, jako dospělý, většinou věnuje koním, čtenáře upozorňuje, jak se má na daný dialog dívat: argumenty, které tu čtenář najde, z něho filozofa neudělají. Tu opět vystupuje do popředí poukaz na *Ústavu*: chceš-li se stát filozofem, chceš-li se dostat k idejím, studuj *Ústavu*.

Parmenides nás tu staví před otázku, zda a kdy mohl Platon mít zájem napsat dialog, v němž by nechal významného předsokratovského filozofa přednést námitky proti teorii idejí, které jako takové nevyvrací, jen je Parmenidem samotným nechává charakterizovat jako nic neříkající – pouze se zdá, že něco říkají (*dokein te ti legein*, 135a5-6); kde by v úvodu naznačil, že s takovými námitkami byl obeznámen od svého mládí, že jsou tedy irelevantní, co se idejí týká, a že člověka od filozofie odvádějí. Odpověď na tuto otázku je třeba hledat v Platonových cestách na Sicílii. Jak nás o tom informuje Platon sám ve svém *Sedmém dopise*, od svého mládí marně usiloval o své uplatnění v politice, až dospěl k názoru, že stát bude správně politicky řízen pouze tehdy, stane-li se filozof vládcem nebo vládce filozofem. Když k tomuto závěru dospěl, vydal se na cestu do Itálie a na Sicílii; bylo mu čtyřicet, jak sám poznamenává. Během této cesty se v Syrakusách na dvoře tyra Dionysia I. setkal s velice nadaným mladým šlechticem Dionem, který si Platónovy myšlenky přisvojil, a podle jeho myšlenek se ve svém dalším životě řídil. Když Dionysios I. v roce 367 př. n. l. zemřel, vládcem se stal jeho mladý syn Dionysios II. Dion doufal, že s pomocí Platona se mu podaří Dionysia II. vzdělat tak, aby se z něho stal vládnoucí filozof. Platon se nechal přemluvit a na Sicílii se vydal, zřejmě bez toho, že by své žáky na svůj odchod z Akademie mohl připravit; z věci samé je jasné, že jeho odchod měl být odchodem trvalým.

Vše dopadlo jinak, než si Dion představoval. Platon byl na dvoře Dionysiově něco přes tři měsíce, když Dionysios Diona poslal do exilu. Všichni Dionovi přátelé se obávali, že budou obviněni ze zrady, a o Platonovi šly pověsti, že ho Dionysios připravil o život. Tu se však Dionysios vzpamatoval a Platona snažně žádal, aby na Sicílii zůstal a i nadále ho ve filozofii vzdělával. Po roce však Platona propustil s tím, že se oba dohodli, že se Platon k němu vrátí i s Dionem, jakmile Dionysios skončí válku, kterou právě vedl, a své vládnoucí postavení si upevní. Jak z Platonova *Sedmého dopisu*, tak i z Plutarchova životopisu Diona je zřejmé, že se jak Dionysios tak i Platon domnívali, že se tento vrátí během nejbližšího plavebního období, tedy za rok. To znamenalo, že Platon měl rok na to, aby své žáky v Akademii na svůj odchod připravil. Během roku, co byl v Syrakusách, se zřejmě zvedly mezi jeho žáky hlasy oponující idejím.

Není jistě náhodou, že námitky proti idejím v dialogu *Parmenides* vznesené lze nalézt v Aristotelově *Metafyzice* jako námitky, které ideje vyvracejí. Aristotelovi šlo vždy o to, poznat příčiny věcí, s nimiž se stýkáme, na které narážíme, které se nám vyjevují, protože byl přesvědčen, že ‚filozofie jako taková hledá příčinu věcí, které jsou zjevné‘ (*holôs de zêtousês tês sophias peri tôn phanerôn to aition*, *Met.* A 992a24-5), a že Platonovy ideje tomuto hledání nápomocné být nemohou, jsou tu jen na překážku. A není tedy jistě náhodou, že Parmenidovým partnerem v proto-filozofickém procvičování je v dialogu mladičkový Aristoteles, který se později stal jedním ze třiceti tyranů (*Aristotelês ton tôn triakonta genomenon*, 127d2-3). V dialogu se mladičkový Aristoteles chová tak, jak se mladý zájemce o filozofii chovat má. Platonova poznámka, že se tento nadějný Aristoteles stal jedním ze zkázonosných tyranů, zřejmě klade před Aristotela, Platonova žáka v Akademii, otázku, zda se stane činitelem přinášejícím zkázu, nebo zda se bude chovat, jak se na adepta filozofie sluší a patří. Aristoteles si zřejmě nakonec vzal toto napomenutí k srdci, a ačkoli nikdy ideje přijmout za své nemohl, dokázal se chovat tak, že v Akademii až do Platonovy smrti mohl zůstat.

Domnívám se, že Platon dialog *Parmenides* napsal po návratu ze své druhé Sicilské cesty, tedy během roku 366-365 př. n. l., pokud jel na Sicílii v roce 367, tedy v roce kdy Dionysios I. zemřel, nebo

v roce 365-364, jestliže jel na Sicílii až rok po jeho úmrtí, tedy v roce 366. Podívejme se na dialog za tohoto předpokladu.

***

Když Zenon dočetl svůj esej, Sokrates ho nechal přečíst první hypotézu prvního pojednání a pak se ho zeptal: ‚Jakpak to, Zenone, myslíš? Jestliže je jsoucnen mnoho, pak že musí býti i podobná i nepodobná, to však je nemožné, neboť není možné, ani aby věci nepodobné byly podobné, ani podobné nepodobné – tak to myslíš, že ano ... Nuže, jestliže je nemožné, aby nepodobné věci byly podobné a podobné nepodobné, je tedy jistě nemožné, aby jich bylo mnoho. Zdalipak je toto cíl tvých výkladů, totiž nic jiného než tvrditi proti všemu obyčejnému mluvení, že není to, čemu se říká „mnoho?“‘ (127e1-10) Na Parmenida se pak obrátil s tím, že ve své básni tvrdí, že vše jest jedno, avšak Zenon zase tvrdí, že není mnohost, že tedy oba mluví takřka totéž (128a-b).

Když Zenon potvrdil, že Sokrates to vidí správně, tento se na něho obrátil slovy: ‚Neuznáváš, že jest sama o sobě jakási idea podobnosti, a proti takové zase něco jiného opačného, totiž nepodobnost? a že v této dvojici máme podíl i já i ty i všechno ostatní, čemu říkáme mnohé? a že ty věci, které mají podíl v podobnosti, stávají se tím a potud, pokud v ní mají podíl, podobnými, ty však, které mají podíl v nepodobnosti, nepodobnými, a ty, které mají podíl v jednom i druhém, že se stávají obojakými? Jestliže pak třeba všechny věci mají podíl v obou ideách vespolek opačných a jsou tím podílem v obém samy sobě zároveň podobné i nepodobné, co je tu divného? Neboť kdyby někdo dokazoval o podobnosti samé, že se stává nepodobností nebo nepodobnost podobností, to by byl, myslím, div ... jestliže dokáže, že jedno samo o sobě je mnohost a naopak že mnohost je jedno, tomu se už podívím.‘ (128e6-129c1).

Sokrates spolu s Parmenidem a Zenonem předpokládají, že věcem, které jsou v sobě rozporné, nelze přiznat skutečné bytí; ideje Sokrates vnáší do rozmluvy jakožto jsoucnosti, jejichž vnitřní rozpornost si nedovede představit. Pokud by se tedy ukázalo, že Sokratovy ideje v sobě rozporné nejsou, bylo by jim nutné přiznat bytí, čímž by padla Parmenidova teze, že Vše je jedno, i Zenonova teze, že „mnohé“ není. Pythodoros i ostatní přítomní proto očekávali, že Parmenides i Zenon budou Sokratovi naslouchat s nevolí, ‚ale ti ho velmi pozorně poslouchali, často se na sebe dívali a usmívali se, projevující radostné překvapení nad Sokratem.‘ (130a5-7). Tato scéna nás opravdu nutí přehodnotit ustálený pohled na dějiny filozofie pátého století před našim letopočtem a vzít vážně Burnetův náhled, že Pythagorejští filozofové o idejích uvažovali. Aristoteles v *Metafyzice* A udává, že Platonova filozofie v mnohém Pythagorejce následovala (987a29-30): ‚Pythagorejci tvrdí, že jsoucnosti (*ta onta*) mají své bytí **nápodobou** čísel (*mimêsei einai tôn arithmôn*), kdežto Platon **participací** (*Platôn de methexei*), změniv název (*tounoma metabalôn*, 987b11-13)‘.

***

Parmenides se Sokrata táže: ‚Tobě se tedy zdá, že jsou jakési ideje a že tyto jiné věci, majíce v nich účast, dostávají jejich jména, jako se například věci, které nabyly účast v podobnosti, stávají podobnými, věci mající účast ve velikosti velikými, v kráse a spravedlnosti spravedlivými a krásnými?‘ – Sokrates: ‚Ovšem.‘ – Parmenides: ‚Nuže tedy, každá věc mající účast má účast jistě buď v celé ideji nebo v její části ... Zdalipak tedy se ti zdá, že je v každé z mnohých věcí celá idea a při tom je jedna, či jak? ... Tedy bude jedna a táž, a přece bude zároveň celá obsažena v mnohých věcech, od sebe vespolek odloučených, a takto by byla odloučena sama od sebe.‘ – Sokrates: ‚To by nebyla, kdyby to s ní bylo jako s denním světlem, jež jest jedno a totéž na mnoha místech zároveň, a přesto není samo od sebe odloučeno.‘ – Parmenides: ‚Hezky děláš jednu a touž věc přítomnou zároveň na mnoha místech; je to jako bys přikryl plachtou mnoho lidí a řekl, že jedna věc je celá na mnohých ... Nuže

tedy zdalipak by byla ta plachta na každém celá či na každém jiná její část? – Sokrates: ‚Část.‘ – Parmenides: ‚Jsou tedy samy ideje dělitelné a věci v nich účastné jsou patrně účastné jen části, a už není v každé věci celá idea, nýbrž část každé z nich.‘ – Sokrates: ‚Tak se ukazuje.‘ – Parmenides: ‚Nuže tedy budeš chtít tvrdit, že se nám ta jedna idea vpravdě dělí na části a ještě zůstane jedním celkem?‘ – Sokrates: ‚Nikoli.‘ (130e5-131c11)

H. Siebeck svého času upozornil, že tento argument proti idejím lze nalézt v Aristotelově *Metafyzice* Z, 1039a33-1039b2. Siebeck v tom viděl jeden z dokladů toho, že Platon v *Parmenidovi* odpovídá na Aristotelovy námitky proti idejím.^{iv}

Když se Sokrates s touto námitkou nedokáže vyrovnat, Parmenides se na něho obrací slovy: ‚Myslím, že pokládáš každou ideu za jednu vycházející od této myšlenky: když se ti ukáže množství jistých věcí velikými, zdá se ti, když se na ně souborně podíváš, že tu jest jakýsi jeden a týž vid, a proto se domníváš, že velikost je jedna idea.‘ – Sokrates: ‚Máš pravdu.‘ – Parmenides: ‚Ale co když se tímž způsobem souborně podíváš svou duší na samu ideu velikosti a na ty jiné veliké věci, zdalipak se neobjeví zase jakási jedna velikost, jejímž působením se všechno to jeví velikým?‘ – Sokrates: ‚Podobá se.‘ – Parmenides: ‚Tedy se objeví zase jiná idea velikosti, vzniká vedle velikosti samé a věci, které jí jsou účastny; a v těchto všech zase jiná, kterou bude toto všechno veliké; a tak už ti nebude každá z idejí jedna, nýbrž bude jich nekonečné množství.‘ (132a1-b2)

Siebeck upozorňuje, že tento argument se nachází v první knize *Metafyziky* jakožto ‚třetí muž‘ (*tritos anthrôpos*, 990b17).^v

Tu si je třeba uvědomit, že mladý Sokrates dospěl ke své teorii idejí zcela jinak, nežli k ní dospěl mladý Platon. Sokrates ideje odvodil z pozorování věcí, které jsou přítomné našim smyslům, jak na to Parmenides upozorňuje: ‚Když se ti ukáže množství jistých věcí velikými, zdá se ti, když se na ně souborně podíváš, že tu jest jakýsi jeden a týž vid, a proto se domníváš, že velikost je jedna idea.‘ Proto Parmenidovy námitky jeho teorii idejí zasahují.

Jak k idejím dospěl Platon, o tom nás informuje Aristoteles v první knize *Metafyziky*, kde udává, že se Platon v mládí stal stoupencem Heraklitovým, podle kterého ‚veškeré věci (*hôs hapantôn*), které vnímáme (*tôn aisthêtôn*), jsou v ustavičném toku (*aei reontôn*), takže poznání o nich není‘ (*kai epistêmês peri autôn ouk ousês*, 987a32-4). Tu je trochu starořečtiny pro pochopení Aristotela věcí nezbytnou; slovo, které znamená poznání, je v řečtině *epistêmê*, což znamená ‚zastavení se na něčem‘; věci, které jsou v heraklitovském toku, zastavení se, tedy poznání, nepřipouštějí. Aristoteles píše, že jakožto heraklitovec se Platon setkal se Sokratem, ‚který jako první zastavil své myšlení na definicích‘ (*peri horismôn epistêsantos prôton tên dianoian*, 987b3-4). Platon ‚kvůli tomu (*dia to toiouton*) dospěl k názoru (*hupelaben*), že se toto zastavení týká jiných jsoucen (*hôs peri heterôn touto gignomenon*), a ne věcí smyslového vnímání (*kai ou tôn aisthêtôn*) ... i nazval takováto jsoucna idejemi‘ (*houtos oun ta men toiauta tôn ontôn ideas prosêgoreuse*, 987b4-5). V daném kontextu je zcela jasné, že Platon k idejím nedospěl pozorováním věcí tohoto světa, jako to učinil mladý Sokrates; Parmenidovy námitky proti idejím vycházejí z věcí tohoto světa a jsou tedy vůči Platonem nahlédnutým idejím irelevantní. Z Aristotelova výkladu je jasné, že Platon ideje nahlédl na samém počátku svých filozofických styků se Sokratem. Tuto prostou skutečnost nahlédnout a zvážit, si platónští badatelé posledních dvou století znemožnili svým trváním na tom, že Platon k idejím dospěl až nějakých deset let po Sokratově smrti, během své první cesty do Itálie a na Sicílii, kde se seznámil s Pythagorejci; to jim též brání v možnosti nahlédnout to podstatné v Platonově úvodu k dialogu *Parmenides*. Jak jinak ten úvod uvidíme, vezmeme-li v úvahu starověkou tradici, podle níž Platonovým prvním dialogem byl *Faidros*, psaný ještě za života Sokrata, v němž Platon svou teorii idejí rozehrál. Význam toho, jak Platon svůj úvod k *Parmenidu* koncipoval, se nám ukáže, až když si

uvědomíme, že všem kolem Platona bylo známo, že *Faidra* napsal na počátku své filozofické dráhy, jsa dobře obeznámen s Parmenidovými námitkami proti idejím.

***

Ve snaze uniknout předneseným námitkám Sokrates přichází se zajímavým nápadem: ‚Ale, Parmenide, každá z těchto idejí je bezpochyby pomysl (*noēma*) a nikde jinde jí nenáleží se vyskytovat, nežli v duších; takto by totiž byla každá vskutku jedna a již by se s ní nedělo, co bylo právě řečeno.‘ – Parmenides: ‚A co tedy, každý z těch pomyslů jest jeden, ale je to pomysl k ničemu se nevztahující?‘ – Sokrates: ‚Ale to je nemožné.‘ – Parmenides: ‚Tedy se vztahuje k něčemu?‘ – Sokrates: ‚Ano‘ – Parmenides: ‚K tomu, co jest, či k tomu, co není?‘ – Sokrates: ‚K tomu, co jest.‘ – Parmenides: ‚To jest zajisté něco jedno, co si ten pomysl myslí jako přítomno u všech věcí, jakýsi jediný vid, že ano (*mian tina ousan idean*)?‘ – Sokrates: ‚Ano.‘ – Parmenides: ‚Nebude pak toto, co je myšleno jako jedno, idea, když to je stále totéž u všech věcí?‘ – Sokrates: ‚Také to je, jak viděti, nutné.‘ – Parmenides: ‚Co tedy, když tvrdíš, že nutně ty jiné věci mají účast v ideách, nemusí-li pak se ti s touž nutností zdát, buď že je každá jednotlivina z pomyslů a všechno že myslí, nebo že pomysly jsou bez myšlení?‘ – Sokrates: ‚Věřu ani toto nemá smyslu.‘ (132b3-c12)

Tu se pozorný čtenář musí zarazit nad Parmenidovým posledním vývodem; z toho, ‚že nutně ty jiné věci mají účast v ideách,‘ nelze vyvodit, ‚buď že je každá jednotlivina z pomyslů a všechno že myslí, nebo že pomysly jsou bez myšlení.‘ Dopustil se tu Platón chyby? Podíváme-li se do originálu, zjistíme, že Novotný tu Platona špatně překládá. Parmenidův poukaz k nutnosti se vztahuje k Sokratově charakterizování Parmenidova předchozího vývodu jakožto vývodu nutného. Znovu tedy. Parmenides: ‚Nebude pak toto, co je myšleno jako jedno, idea, když to je stále totéž u všech věcí?‘ – Sokrates: ‚To se opět ukazuje jako nutné (*Anankê au pahinetai*).‘ – Parmenides: ‚Co tedy (*Ti de dê*), není tomu tak z nutnosti (*ouk anankêi*) na základě které tvrdíš, že se ostatní věci na idejích účastní (*hêi t'alla phêis tôn eidôn metechain*, 132c6-10)?‘ Tím tedy Parmenides Sokratův nápad vrací k původní variantě jeho idejí, která narazila na argument nekonečného regresu, tzv. ‚argument třetího muže‘, tedy nekonečného zmnožování idejí, s nímž se Sokrates nedokázal vyrovnat, a kvůli nímž přišel s nápadem, že idea není nic jiného než pomysl (*noēma*) a není tedy nikde jinde, než v duši. Oproti tomu pak Parmenides staví dvě další možnosti, které však nespojuje s žádnou nutností: ‚nebo se domníváš (*ê dokei soi*), že je každá jednotlivina z pomyslů (*ek noēmatôn hekaston einai*) a všechno že myslí (*kai panta noein*), nebo že pomysly (*ê noēmata onta*) jsou bez myšlení (*anoēta einai*)?‘ Tyto poslední dvě alternativy, které přicházejí v úvahu pouze za předpokladu, že by se pomysly (*noēmata*) nevztahovaly k věcem, že by tedy neměly povahu idejí, a tak by unikly ‚argumentu třetího muže‘, Sokrates prostě odbývá jakožto nesmyslné: ‚Věřu ani toto nemá smyslu.‘^{vi}

***

Když selhal Sokratův pokus vyhnout se Parmenidovým námitkám tím, že chtěl nahlédnout ideje pouze jako myšlenky, které své místo nemají nikde jinde než v duši člověka, přišel s novým nápadem: ‚Nejspíše se to má podle mého zdání takto. Tyto ideje stojí ve světě jako vzory (*paradeigmata*), ty jiné věci pak se jim podobají a jsou jejich napodobeninami a ta účast těch jiných věcí v ideách není žádná jiná nežli to, že jsou jim připodobněny.‘ – Parmenides: ‚Jestliže se tedy něco podobá ideji, je snad možno, aby ona idea nebyla podobná svému obrazu, pokud jí byl učiněn podobným? Či jest nějaký způsob, aby podobné nebylo podobno podobnému?‘ – Sokrates: ‚Není.‘ – Parmenides: ‚Zdalipak není zcela nutné, aby podobné s podobným mělo jedno a totéž společné?‘ – Sokrates: ‚To je nutné.‘ – Parmenides: ‚Tedy to, co mají podobné věci společného, aby byly podobné, zdalipak to nebude sama idea?‘ – Sokrates: ‚Ovšem že ano.‘ – Parmenides: ‚Není tedy možné, aby něco bylo podobno ideji ani idea něčemu jinému; jinak se vedle ideje objeví vždy jiná idea, a jestliže ta bude něčemu podobna, zase jiná, a nikdy nepřestanou vznikat stále nové ideje, bude-li idea podobna

tomu, co v ní má účast.' (132c12-133a3) Parmenides tak elegantně převedl Sokratův nápad s paradigmatem na argument nekonečného regresi.

Aristoteles poznamenává v první knize *Metafyziky*: ‚Tvrdit, že ideje jsou vzory (*paradeigmata*), jichž se ostatní věci účastní, jsou prázdná slova a poetické metafory (991a20-22).‘

Tu vystupuje do popředí Platonův poukaz na *Ústavu* hned v první větě *Parmenida*, kdy celý dialog je zprostředkován Adeimantem a Glaukonem. V desáté knize *Ústavy*, v rámci svého zkoumání mimetického umění, si totiž Platon pohrává s nekonečným regresem jakožto argumentem, který ukazuje, že každá idea musí být jen jedna. Sokrates se tu na Glaukona obrací slovy: ‚Máme tedy jaksi trojí lavice: jedna jest v prvotním světě, o níž bychom řekli, jak myslím, že ji vytvořil bůh ... Jedna pak, kterou dělá truhlář ... Jedna pak, kterou dělá malíř ... Bůh tedy, buď že nechtěl, buď že nějaká nutnost doléhala, aby nevytvořil v prvotním světě více než jednu lavici, udělal takto jen onu samu jedinou lavici, to, co jest lavice, avšak dvě takových lavic nebo více ani nebylo vytvořeno od boha, ani nebude vytvořeno.‘ – Glaukon: ‚Jak to?‘ – Sokrates: ‚Protože kdyby udělal třeba jenom dvě, hned zase by se objevila jedna, jejíž ideu by měly obě první, a ta by byla to, co jest lavice, ale ne ty dvě.‘ – Glaukon: ‚Správně.‘ - Sokrates: ‚To tedy, myslím, věděl bůh a chtěje býti skutečným tvůrcem skutečné lavice, ale ne tvůrcem nějaké jednotlivé lavice, ani nějakým jednotlivým stolařem, vytvořil ji v prvotní podstatě jedinou.‘ (597b5-d3)

Tu Platon zcela jasně ukazuje, že jedinnost náleží k samotné podstatě každé ideje, každá idea musí být jen jedna.

***

Platonův poukaz k bohu jakožto tvůrci idejí v desáté knize *Ústavy* obrací čtenářův zrak k dialogu *Faidros*, kde ideje jsou představeny jakožto jsoucnosti věčné, jimž žádné vznikání nepřisluší, u nichž bůh setrvává a z nichž čerpá své božství (*pros hois per theos on theios estin*, 249c6). V dialogu *Faidros* tak Platon vskutku uvádí ideje jako nové, to skutečné božstvo, a byl by tak poplatný obvinění ze zavádění nových božstev, na jehož podkladě byl Sokrates odsouzen k smrti, kdyby proti takovému obvinění nebyl chráněn amnestií. Jak v prvním díle svého díla o Platonovi dovozují, Platon napsal *Faidra* před usmrcením Polemarcha za vlády Třiceti Tyránů, Polemarcha, o němž se ve *Faidru* zmiňuje (*The Lost Plato* je na mé webové stránce www.juliustomin.org), tedy před amnestií. Demokraté po svém vítězství nad Třiceti vyhlásili generální amnestii, která znemožňovala, aby byl Platon stíhán kvůli tomu, co napsal před jejím vyhlášením. V *Ústavě* ani jiném dialogu napsaném po amnestii nic takového napsat nemohl; tu jistě každý z jeho inteligentních čtenářů věděl, jak stvoření lavice bohem rozumět; to v samotném popisu toho ‚stvoření‘ Platon jasně naznačuje: ‚Bůh ... nevytvořil v prvotním světě více než jednu lavici ... protože kdyby udělal třeba jenom dvě, hned zase by se objevila jedna, jejíž ideu by měly obě první, a ta by byla to, co jest lavice, ale ne ty dvě.‘

***

Pokusem nahlédnout ideje jako vzory, paradigmata, Sokratova obrana jeho nejistých idejí skončila. Parmenides k jeho selhání poznamenal: ‚Vidíš tedy, jaká vzniká nesnáze, bude-li někdo určovat ideje jako jsoucná sama o sobě? ... Nuže dobře věz, že se ještě nedotýkáš, abych tak řekl, pravé nesnáze, která vzniká, jestliže budeš určovat pro každé ze jsoucných vždy jakousi jednu zvláštní ideu ... Lze tu uvést i mnoho jiných věcí, ale nejdůležitější je tato. Kdyby někdo tvrdil, že ani nelze připustit, že by ideje byly poznávány, když jsou takové, jaké podle naší řeči musí býti, člověku takto mluvícímu by nikdo nemohl dokázat, že nemá pravdu [řečtina je tu ostřejší: ‚že lže‘ (*hoti pseudetai*)], nebyl-li by to odpůrce velmi zkušený a nadaný a nebyl-li by onen člověk ochoten následovati důkazů vedených velmi složitě a zdaleka odvozovaných.‘ (133a8-b9)

Slovy ‚věž, že se ještě nedotýkáš, abych tak řekl, pravé nesnáze‘ Novotný překládá Platonovo *eu isthi hoti hōs epein oudepō haptēi autēs hosē estin hē aporia*, což znamená ‚věž, že se ještě nedotýkáš, abych tak řekl, té nesnáze v celé její velikosti‘. Slovy ‚Lze tu uvést i mnoho jiných věcí, ale nejdůležitější je tato‘ Novotný překládá Platonovo *Polla men kai alla, megiston de tode; megiston* znamená ‚největší,‘ ne ‚nejdůležitější‘. Mluvit o ‚pravé nesnázi‘ a ‚nesnázi nejdůležitější‘ je zavádějící, protože jak uvidíme v pasáži, již kritiku idejí uzavře, Platon považuje veškeré ty námitky proti idejím, ať se zdají jakkoli velké, za nic neříkající. Tu vstupuje na scénu Platon, aby Parmenidovými ústy tu největší námitku proti idejím – že i když připustíme jejich jsoucno, jsou pro nás nepoznatelné – uvedl upozorněním, že odpůrce velmi zkušený a nadaný, ochotný následovati důkazů vedených velmi složitě a zdaleka odvozovaných, pozná, že námitky proti idejím se nezakládají na pravdě. *Ústava* je oním dílem, v němž jsou ideje uváděny důkazy vedenými velmi složitě a zdaleka odvozovanými; Sokrates se dostává k idejím až v závěrečné části páté knihy *Ústavy*. V situaci, kdy Platon pomýšlí na trvalý odchod na Sicílii, je *Parmenides* s tímto poukazem na *Ústavu* tím nejlepším, co pro své žáky v Akademii může udělat.

***

Parmenides vysvětluje Sokratovi tu největší námitku, tedy námitku, že i v případě, že ideje jsou, jsou nám nepoznatelné, následovně: ‚Myslím, že bys i ty i jiný, kdokoli tvrdí, že jest jakási jsoucnost každé věci sama o sobě, uznal nejprve, že žádná z nich není v nás ... Jistě tedy i všechny ty ideje, které svým vzájemným poměrem jsou to, co jsou, mají svou jsoucnost samy ve svém vzájemném poměru, a ne v poměru k tomu, co je u nás ... naopak tyto vztahy, které jsou u nás a jsou soujmené s oněmi, zase mají poměr k sobě vespolek.‘ – Sokrates: ‚Jak to myslíš?‘ – Parmenides: ‚Například, jestliže někdo z nás je něčím pánem nebo otrokem, není přece otrokem pána jako ideje, ani pán není pánem otroka jako ideje, nýbrž jako člověk je tímto obojím v poměru k člověku; avšak panství jako idea je tím, co jest, v poměru k otroctví jako ideji a zrovna tak otroctví jako idea je otroctvím v poměru k panství jako ideji, kdežto vztahy, které jsou u nás, nemají významu pro ony, ani ony pro nás, nýbrž i ony vztahy náležejí samy k sobě vespolek a k sobě mají poměr, i vztahy, které jsou u nás, mají zrovna tak poměr k sobě samým. Či nerozumíš, co myslím?‘ – Sokrates: ‚Zcela rozumím.‘ – Parmenides: ‚Jistě tedy i vědění vůbec jako idea se vztahuje k pravdě jako ideji?‘ – Sokrates: ‚Ovšemže.‘ – Parmenides: ‚Každé jednotlivé vědění jako idea se asi vztahuje k jednotlivému jsoucnu jako ideji ... vědění u nás se vztahuje k pravdě u nás a má předmětem jednotlivou věc z těch, které jsou u nás?‘ – Sokrates: ‚To je nutné.‘ – Parmenides: ‚Avšak idejí samých, jak souhlasíš, ani nemáme, ani není možné, aby byly u nás ... Jednotlivé rody jako ideje jsou zajisté poznávány od vědění jako ideje ... Které my nemáme ... Tedy žádná z idejí není poznávána od nás, protože nemáme podílu ve vědění jako ideji.‘ – Sokrates: ‚Podobá se, že ne.‘ – Parmenides: ‚Nepoznatelné jest nám tedy i krásno jako idea i dobro i všechno, co uznáváme jakožto samy ideje.‘ – Sokrates: ‚Skoro se tak zdá.‘ (133c3-134c3)

Poslední slovní výměna mezi Parmenidem a Sokratem si opět vyžaduje trochu řečtiny pro její plné pochopení. Novotný překládá slovy ‚krásno jako idea‘ Parmenidovo *auto to kalon*, co znamená ‚krásno samo‘; slovy ‚Skoro se tak zdá‘ Sokratovo *Kinduneuei*. Sloveso *kinduneuein* je odvozeno od slova *kindunos*, co znamená ‚nebezpečí‘. Novotný má jistě pravdu, že slovesa *kinduneuein* Řekové v hovoru užívali běžně, aniž by jakékoli nebezpečí měli na mysli. Tak tomu však není v daném případě, protože Sokrates po svém přitakávání Parmenidovým vývodům si pojednou uvědomuje, co tu hrozí; že se tak stává nepoznatelným krásno samo i dobro samo, tedy to, oč především šlo již mladému Sokratovi, jak z *Parmenida* samého vyplývá, kde Parmenides na závěr své diskuse s ním mu vytýká: ‚Příliš brzy, bez předchozího výcviku se pokoušíš stanovit jakési krásno a spravedливо a dobro

a každou jednotlivou z idejí (135c6-d1). ‘Že Sokratovo *Kinduneuei* tu tedy znamená ‚To tu skutečně hrozí‘, je zřejmé z Parmenidovy odpovědi: ‚Ale viz tuto věc ještě hroznější (134c4).‘

***

Než se však pustíme do Parmenidem naznačené ‚věci ještě hroznější‘, podívejme se, jak Aristoteles ve své prvé knize *Metafyziky* formuluje své námitky proti idejím, které vyplývají z toho, že ideje nemohou přispět k poznání věcí kolem nás, protože se k nim nevztahují: ‚Ti, kdo postulovali ideje (*hoi de tas ideas tithemenoi*), když hledali poznání příčin těchto věcí jsoucích (*zêtountes tōndi tōn ontōn labein tas aitias*), přibrali k tomu jiné věci stejného počtu (*hetera toutois isa ton arithmon ekomisan*), jako kdyby někdo chtěl nějaké věci spočítat (*hōsper ei tis arithmēsai boulomenos*) a domníval se, že je nemůže spočítat, když je jich málo (*elatonōn men ontōn oioito mē dunēsesthai*), a že je spočítá, když jich udělá víc (*pleiō de poiēsas arithmoie*, 990a4-b4) ... Před největší potíž by se člověk dostal, kdyby se tázal (*malista pantōn diaporēsie an tis*), co ideje přinášejí předmětům smyslově vnímatelným, které jsou věčné (*ti pote sumballetai ta eidē tois aidiois tōn aisthētōn*) [tj. nebeským tělesům], nebo těm, které vznikají a zanikají (*ē tois gignomenois kai phtheiromenois*), protože nejsou ani příčinou jejich pohybu ani žádné jejich změny (*oute gar kinēseōs oute metabolēs oudemias estin aitia autois*). Ideje však nic nepřinášejí ani k poznání jiných věcí (*alla mēn oute pros tēn epistēmēn outhen boēthei tēn tōn allōn*), protože nejsou jejich podstatou (*oude gar ousia ekeina toutōn*), v tom případě by totiž byly v nich (*en toutois gar an ēn*), ani k jejich bytí (*oute eis to einai*), protože nejsou ve věcech, které na ideách participují (*mē enuparchonta tois metechousin*, 991a8-14).

Jak vidět, Aristoteles vychází z toho, že ideje v žádném vztahu k věcem smyslově vnímatelným být nemohou, že tedy nemohou přispět ani k jejich poznání, ani k jejich podstatě, ani k jejich bytí.

***

Jako námitku největší Parmenides přednesl tvrzení, že i v případě, že ideje jsou, jsou pro nás nepoznatelné, protože ideje, a tedy i poznání jakožto idea, se vztahují pouze k idejím, kdežto věci v našem světě, a tedy i naše poznání, se vztahují pouze k věcem našeho světa. Parmenides skončil tím, že je nám nepoznatelné i krásno samo a dobro samo. Když nad tím Sokrates projevil svou obavu, Parmenides pokračoval: ‚Ale viz tuto věc ještě hroznější. Řekl bys asi, že jestliže jest nějaký rod vědění jako idea, je mnohem přesnější nežli vědění u nás a tak i krása a všechno ostatní. Jistě tedy, má-li co jiného podíl ve vědění jako ideji, řekl bys, že nikdo nemá ve větším míře nejpřesnější vědění nežli bůh?‘ – Sokrates: ‚To je nutné.‘ – Parmenides: ‚Zdalipak tedy zase bůh bude s to, aby poznával věci u nás, když má vědění jako ideu?‘ – Sokrates: ‚Proč by ne?‘ – Parmenides: ‚Protože, jak jsme společně uznali, ani ony ideje nemají ten význam, který mají, pro věci u nás, ani věci u nás pro ně, nýbrž obojí samy pro sebe. Tedy zajisté jestliže jest u boha toto nejpřesnější panství a toto nejpřesnější vědění, ani by panství oněch nikdy neopanovalo nás, ani jejich vědění by nepoznalo nás ani co jiného z toho, co je u nás, nýbrž podobně jako my nevládneme nad oněmi vládou, která jest u nás, ani nepoznáváme nic božského naším věděním, tak zase obdobně oni jakožto bohové ani nejsou našimi pány, ani nepoznávají lidských věcí.‘ (134b4-e6)

Tak Parmenides uzavírá svou námitku proti idejím, kterou uvedl jako námitku hroznější (*deinoteron*, 134c4), nežli je námitka, kterou přednesl jako námitku největší (*megiston*, 133b4). Jestliže námitka největší vyvolala v Sokratovi obavy, že tak bude zbaven možnosti poznat krásno samo a dobro samo, proti námitce ještě hroznější takto vyvozené se již dokázal vzepřít: ‚Ale to snad je příliš podivná myšlenka, jestliže někdo zbaví boha vědění‘ (134e7-8).

Tu tedy může Platón uzavřít celou kritiku idejí slovy: ‚Věru tyto nesnáze a mimo ně ještě mnoho jiných nutně mají ideje, jestliže náležejí tyto ideje k jsoucům a jestliže někdo ustanoví každou ideu

jako něco samostatného; proto je posluchač v nesnázích a namítá, že ani takových idejí není, a i kdyby nakrásně byly, že jsou zcela nutně lidské přirozenosti nepoznatelné; **a když takto mluví, zdá se, že mluví věci závažné, a jak jsme právě řekli, je neobyčejně nesnadné ho přemluvit**. Byl by to muž velice nadaný, který by dovedl pochopit, že jest jistý rod každé věci jako idea a jsoucnost sama o sobě, a ještě podivuhodnější, který by to našel, všechno to náležitě posoudil a dovedl to jinému vyložiti.' (134e9-b2)

Slovy ‚a když takto mluví, zdá se, že mluví věci závažné‘ Novotný překládá Platonovo *kai tautas legonta dokein ti legein*, což znamená ‚a když tyto [námitky] vyslovuje, zdá se, že něco říká‘, co podle starořeckého idiomu znamená, že nic neříká; jako kdyby mluvil o kulatém čtverci; slova, která pronáší, jsou nic neříkající. Platonova slova ‚a jak jsme právě řekli, je neobyčejně nesnadné ho přemluvit‘ se vztahují k slovům, kterými Parmenides největší námitku proti idejím výše uvedl. V té úvodní pasáži Platon poukázal na svoji *Ústavu*, když naznačil, že ‚člověk ochotný následovati důkazů vedených velmi složitě a zdaleka odvozovaných‘ by poznal, že veškeré námitky vznášené proti idejím jsou lživé (*hoti pseudetai*, 133b7). V pasáži, kterou tento svůj vstup uzavřel, Platon jednoznačně poukazuje na sebe sama, jako na toho, kdo ideje nahlédl, poznal, a ukázal těm, kdo ho byli ochotni a schopni následovat. Forma dialogu, kterou Platon vzal za svou, mu neumožňovala vstoupit do dialogu pod svým jménem; tu musí vždy promluvit ústy osoby v daném dialogu centrální, a zároveň naznačit, že jde o slova té osobě cizí. Tak na příklad v *Ústavě*, když líčí tyrana ústy Sokrata, tento mluví jako někdo, kdo s tyranem žil pod jednou střechou a měl tak možnost dobře ho poznat; Platon za své první cesty na Sicílii žil pod jednou střechou s tyranem Dionysiem I. Athénskému čtenáři nebyla tato forma cizí; autoři komedií promlouvali k divákům ústy chóru v *parabasi*, když jim chtěli říci něco, co v dané situaci, jakožto občané, považovali za věc mimořádně důležitou.

***

Vraťme se k slovům, jimiž Platon končí svůj vstup: ‚Byl by to muž velice nadaný, který by dovedl pochopit, že jest jistý rod každé věci jako idea a jsoucnost sama o sobě, a ještě podivuhodnější, který by to našel, všechno to náležitě posoudil a dovedl to jinému vyložiti.‘ Sokrates tato slova kvituje slovy: ‚Souhlasím s tebou, Parmenide, neboť mi mluvíš zcela po mém rozumu (135b3-4).‘ Parmenides nechává bez povšimnutí jak tato Sokratova slova, tak i celý Platonův vstup, který začíná a končí bezvýhradnou afirmací idejí jako jsoucen vpravdě jsoucích. Svými slovy se Parmenides vrací ke své vlastní kritice idejí, kterou uzavírá slovy: ‚Avšak, dejme tomu, že zase někdo nepřipustí, že jsou ideje jsoucen, hledě na všechny nesnáze právě ukázané a na jiné takové, a nestanoví zvláštní ideu každé jednotlivé věci: tu ani nebude mít, kam by obrátil své myšlení, když nepřipustí, aby byla idea každého ze jsoucen stále táž, a takto zcela zničí působnost dialektiky (*kai houtôs tēn tou dialegesthai dunamin pantapasi diaphtherei*). Něco takového jsi jistě, jak se mi zdá, sám pocítil nejlépe.‘ – Sokrates: ‚Máš pravdu.‘ – Parmenides: ‚Co tedy uděláš s filosofií?‘ Kam se obrátíš, když jsou tyto věci nedořešeny?‘ – Sokrates: ‚To, myslím, prozatím ještě dobře nevidím.‘ – Parmenides: ‚Ano, příliš brzy bez předcházejícího výcviku se pokoušíš stanoviti jakési krásno a spravedlivo a dobro a každou jednotlivou z idejí. To jsem totiž pozoroval již dříve, když jsem tě poslouchal, jak jsi zde rozmlouval tuhle s Aristotelem. Jistě je to krásný a božský, dobře to věz, rozběh, kterým se ženeš k dialektickému zkoumání, ale napni své síly a vycvič se ještě více tím, co se zdá neužitečným a čemu lidé říkají prázdné mluvení, dokud jsi ještě mlád; jinak ti pravda unikne.‘ – Sokrates: ‚Jakýpak jest způsob toho cvičení?‘ – Parmenides: ‚Právě ten, který jsi slyšel od Zenona. Zato jsem měl také zase radost, když jsi jemu řekl, že nechceš, aby zkoumání bloudilo mezi věcmi viditelnými a kolem nich, nýbrž aby se zabývalo oněmi jsoucnými, která by nejvíce bylo možno rozumovým myšlením pochopit a pokládat za ideje.‘ – Sokrates: ‚Ano, mně se zdá, že v této oblasti není nic těžkého dokázati, že jsoucná jsou i podobná i nepodobná i že se s nimi děje cokoli jiného.‘ – Parmenides: ‚Dobře. Jest však

třeba kromě toho dělat ještě i toto, chceš-li se lépe vycvičiti, nejenom předpokládati, že jednotlivá věc jest, a pak zkoumati, co z toho předpokladu vychází, nýbrž také předpokládati, že tatáž věc není.' (135b5-136a2)

Tu stojí za povšimnutí, že Parmenides vedl celou svou kritiku idejí podle tohoto svého návodu. Nejprve rozehrál potíže, které jsou spojené s kladením idejí jakožto svébytných jsoucen (130e5-133b2), pak poukázal k těžkostem ještě vážnějším, jestliže někdo ideje popře (135b5-c3). Na tomto principu dialektického uvažování vedl Zenon své důkazy, že ‚mnohé‘ není, když ukázal, že jsou-li věci mnohé, jsou si protikladné a věci, které jsou si protikladné, nemohou být. Na základě tohoto principu Parmenides též povede ukázkou cvičení, o kterém tu mluví.

***

Sokrates se Parmenida otázel, jaké cvičení to má na mysli, a tento vysvětluje: ‚Tak na příklad, chceš-li, tento předpoklad, který dal Zenon: je-li mnohost věcí, co z toho musí vycházeti i pro ty mnohé věci samy v jejich poměru k nim samým i k jednomu, a pro jedno v poměru k němu samému i k těm mnohým věcem; a zase naopak není-li mnohosti, zase hleděti, co z toho vyjde i pro jedno i pro mnohé věci v poměru jak k nim samým, tak i v poměru vzájemném; a dále zase jestliže bude dán předpoklad, že jest podobnost nebo že není, co při jednom i druhém předpokladu vyjde i pro samé předpokládané vztahy i pro ostatní, jak v jejich poměru k nim samým, tak i v poměru vzájemném. A stejně tak je tomu i s nepodobností i s pohybem i s klidem i se vznikáním i se zanikáním i se samým bytím i s nebytím. A jedním slovem, o čemkoli bude pokaždé dán předpoklad, že to jest a že to není nebo že se s tím děje cokoli jiného, je třeba zkoumati důsledky, jaké vycházejí v poměru k té věci samé i k jedné každé z jiných, kteroukoli by sis vybral, i k většímu jejich množství a zrovna tak ke všem; a zase i ty jiné věci je třeba zkoumati v poměru k nim samým i k jinému, cokoli by sis po každé vybral, jednak s předpokladem, že ta věc jest, jednak s předpokladem, že není, chceš-li po dokonalém výcviku řádně rozeznati pravdu.‘ (136a4-c5) – Pravdou, ke které tak člověk podle Parmenidova soudu nutně dospěje, je ve světle úvodní diskuse mezi Sokratem a Zenonem nepochybně Parmenidova teze, že Vše jest jedno (127d6-128b5).

Parmenides nám tu podává cenný vhled do filozofování, které se vedlo v Elejské škole. Sokrates si uvědomuje, že tu Parmenides mluví o čemsi mimořádně náročném, není si však jist, zda dobře rozumí, a proto ho žádá, aby mu to cvičení předvedl, vycházející z nějakého předpokladu. Když se Parmenidovi do toho nechce – ‚Těžký to úkol, Sokrate, ukládáš starému člověku‘ – Sokrates se se svou žádostí obrací k Zenonovi. ‚A Zenon, zasmáv se, prý řekl: Požádejme, Sokrate, samého Parmenida; neboť to jistě není maličkost, co navrhuje. Či nevidíš, jak těžký úkol přikazuješ? Věřu, kdyby nás bylo více, nebylo by vhodné to od něho žádati, neboť nesluší se takové věci vykládati před množstvím lidí, zvláště když je člověk v takovém věku; neboť lidé nevědí, že bez tohoto procházení tím vším a bez toho bloudění není možno, aby se člověk setkal s pravdou a nabyl rozumového poznání. Já tedy, Parmenide, prosím spolu se Sokratem, abych si to i sám zase jednou za čas vypočetl.‘ (136d4-e4)

Parmenides se nechá přemluvit a navrhované cvičení předvede: ‚Odkud tedy začneme a který první předpoklad si učiníme? Či chcete, když už se má hráti ta pracná hra, abych začal od sebe a od svého předpokladu, tj. abych učinil předpoklad stran samé jednosti a zkoumal, jaké musí mít důsledky, jednak jestliže jest jedno, jednak jestliže není jedno?‘ Parmenidovi odpovídá Zenon: ‚Ovšemže.‘ Sokrates se již ke slovu nedostane. Zbylá a daleko nejrozsáhlejší část dialogu se zabývá navrhovaným cvičením, které se odehrává v souhře Parmenida a Aristotela, který je mezi přítomnými tím nejmladším, a jak si Parmenides přeje, nebude zabíhat do zbytečností a prostě vždy odpoví, co si myslí.

Zenonova slova ‚Požádejme, Sokrate, samého Parmenida; neboť to jistě není maličkost, co navrhuje. Či nevidíš, jak těžký úkol přikazuješ?‘ by bylo lze chápat jako prostý poukaz k tomu, jak Parmenides navrhované cvičení charakterizoval. Jeho další slova však naznačují, že mluví o něčem, s čím je sám dobře obeznámen: ‚Věřu, kdyby nás bylo více, nebylo by vhodné to od něho žádati, neboť nesluší se takové věci vykládati před množstvím lidí (136d4-8).‘ Tento dojem se promění v jistotu v závěrečných slovech tohoto Zenonova vstupu: ‚Já tedy, Parmenide, prosím spolu se Sokratem, abych si to i sám zase jednou za čas vyposlechl.‘ Platon je v tomto pohledu na Elejskou školu konzistentní. Když Theodoros přivádí k Sokratovi hosta z Eleje v dialogu *Sofistes*, Sokrates se domnívá, že přivádí jakéhosi boha zběhlého v slovních sporech a rozporech (*theos ôn tis elenktikos*, 216b5-6). Když pak Sokrates žádá, aby host z Eleje vysvětlil, jak se v Eleji dívají na sofistu, politika a filozofa, zda je pokládají za jeden a týž pojem, nebo za dva pojmy, nebo za pojmy tři, host sděluje, že na tu otázku je snadná odpověď, že jsou považováni za tři druhy, že však ‚jeden po druhém jasně vymeziti, jaká je jeho podstata, to není malá ani snadná práce.‘ – Theodoros: ‚Náhodou ses, Sokrate, chytil podobného předmětu, na jaký jsme se ho vyptávali již dříve, než jsme sem přišli, a on i tehdy užíval proti nám týchž záminek jako nyní proti tobě; vždyť praví, že to slyšel dostatečně a že to nezapomněl.‘ (217b1-8) Platon však v *Sofistovi* naznačuje, že host z Eleje, tedy Platon převlečený do elejského hávu, cvičení praktikovaná v Elejské škole podstatně reviduje a překračuje. Aby host z Eleje mohl skončit skutečným vymezením sofisty, a ne sofistou charakterizovaným určeními sobě protikladnými, který by byl pouhým projevem Parmenidova veškerenstva v jeho jednosti, musí Parmenidovo učení radikálně revidovat: ‚Bude nám nutno podrobit zkoušení nauku otce Parmenida a násilně dokazovat, že nejsou v jistém smyslu jest a naopak zase že jsou jakýmsi způsobem není (Sofistes, 241d5-7).‘ Jen tak totiž může Platon zajistit existenci ‚mnohého‘ na všech rovinách, v nichž se s ‚mnohým‘ můžeme setkat, ať v temné oblasti mezi absolutním nebytím a bytím, v němž se pohybuje sofista, nebo v oblasti jasné pravdy, tedy v oblasti idejí, kam je zaměřen zrak filozofův (Sofistes 253b-254b).

V dialogu *Parmenides* jako takovém nic takového není, protože pro obranu idejí v tomto dialogu je podstatná jeho historicita; Platon tu stojí v pozadí jako ten, kdo námitky, které jsou Parmenidem proti idejím vznášeny, od svého mládí znal; ve svém vstupu – od 133b4 do 135b4, v to počítaje Sokratovo bezvýhradné přitakání afirmaci idejí v tom vstupu přednesené – pak mohl veškeré ty námitky prostě označit jako nepravdu, jako prázdné řeči, a to s poukazem na *Ústavu*, kde ukázal, že pouze ideje skýtají pravé poznání, protože pouze ideje skutečně jsou; veškeré námitky proti ideám vycházejí z oblasti rozprostírající se mezi bytím a nebytím, ze které ve vztahu k idejím nemůže vycházet nic než pouhé domněnky, které se nemohou zakládat na pravdě. (*Ústava* 473c11-480a13)

Jakmile vezmeme vážně historicitu setkání mezi Sokratem, Zenonem a Parmenidem, jak na ní Platon trvá v úvodní části dialogu, uvědomíme si tu ještě jednu závažnou skutečnost. Parmenides tu postavil Sokrata do situace, v níž ideje nemohl ani přijmout ani odvrhnout. V této situaci se Sokrates pohyboval až do svého soudu, kde celou svou obranu postavil na svém filozofickém nevědění. Platon nám tu dává klíč k pochopení svých dialogů, v nichž Sokrates hraje hlavní úlohu. Sokrates tu k ideám, které Platon poznal, poukazuje, sám nemůže jinak, než o idejích přemýšlet, o nich mluvit, k nim poukazovat, jemu samému však Platonovo nahlédnutí idejí založené v poznání není dáno.

ⁱ Platón, *Parmenidés*, OIKOYMENH, Praha 1996, str. 7.

ⁱⁱ ‚The *Parmenides* is narrated by Cephalus of Clazomenae, who has heard it from Plato’s half-brother Antiphon, who heard it in turn from Pythodorus, a student of Zeno, who was present at the original conversation (str. 69)... The conversation that follows is a fiction: it could not have occurred (str. 71) ... Cornford’s argument by itself is decisive: „To suppose that anything remotely resembling the conversation in this dialogue could have

---

occurred ... would make nonsense of the whole history of philosophy in the fifth and fourth centuries“ (str. 74).’ (Plato’s *Parmenides*, translated with ‚Comment‘ by R. E. Allen, Yale University Press, 1997, str. 69-74.)

ⁱⁱⁱ Pokud neuvedu jinak, citovat budu překlad Fr. Novotného.

^{iv} H. Siebeck, ‚Platon als Kritiker aristotelischer Ansichten‘, *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 107 Band, Leipzig 1896, str. 3-5.

^v Siebeck, str. 3.

^{vi} Tu stojí za pozornost, že Novotný není s chybným překladem *Parmenida* 132c9-11 sám. Poprvé jsem se s tímto chybným překladem setkal u Cornforda: ‚And besides, according to the way in which you assert that the other things have a share in the Forms, must you not hold either that each of those things consists of thoughts, so that all things think, or else that they are thoughts which nevertheless do not think?‘ Pak jsem narazil na Allenovu variantu, která obsahuje tutéž chybu: ‚Really? Then what about this: in virtue of the necessity by which you say that the others have a share of characters, doesn’t it seem to you that either each is composed of thoughts and all think, or that being thoughts they are un-thought?‘ A tu mě napadlo se podívat na překlad slavného představeného Balliol College Oxfordské univerzity, Benjamina Jowetta. Jak se dalo očekávat, tatáž chyba: ‚Then, if you say that everything else participates in the ideas, must you not say either that everything is made up of thoughts, and that all things think; or that they are thoughts but have no thought?‘ I tu mě napadlo se podívat na slavného německého překladatele Platóna, Schleiermachera, a jak bylo lze očekávat, série chybných překladů dané pasáže začíná jeho překladem: ‚Wie aber weiter, wenn du behauptest, dass die übrigen Dinge die Begriffe aufnehmen, musst du nicht entweder glauben, dass jedes aus Gedanken bestehe, und dass sie alle denken, oder dass sie zwar Gedanken sind aber undenkende?‘